

ГАСТРОНОМІЧНІ ПРАКТИКИ, ЯК ФАКТОР СУСПІЛЬНОЇ ЛЕГІТИМІЗАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У 30-Х РР. XVIII СТ. В ГЕТЬМАНЩИНІ

Гастрономічна система етносів, націй або окремих суспільних груп є вагомим компонентом як внутрішньої, так і зовнішньої ідентифікації. Не випадково концепт їжі входить у так звану етнографічну тріаду і, відповідно, у цьому ракурсі досить непогано досліджений. Поряд з цим, дослідження й інтерпретація застільних практик являє собою одну з найбільш динамічних галузей європейського сучасного гуманітарного знання. У межах різних дисциплін формуються різні підходи, покликані осмислити цей феномен, розкрити його історичний аспект, роль у політичних і соціальних змінах [3, 4, 10-12]. На жаль, цей ракурс проблеми, за окремими виключеннями [1, 2], практично не висвітлений в українській історіографії.

Політична реальність першої пол. XVIII ст. в Гетьманщині потребувала суспільної легітимізації нових державних інституцій, привнесених Російською Імперією. Тобто недостатньо лише встановити нову систему адміністрування; вона має бути визнана суспільством, має набути позитивних смислів або принаймні сприйматись, як природня. Тому одним з головних завдань російської адміністрації стала трансформація символів нової влади в елементи повсякденного життя. У цьому контексті місцева гастрономічна культура була важливим елементом внутрішньої політики, оскільки була однією з найбільш репрезентативних практик повсякденності.

На території Лівобережної України на початок XVIII ст. вже існували досить сталі застільні традиції з формалізацією типів і практик. Традиційні обрядові застілля були детально регламентовані, а от світський сегмент цих практик постійно еволюціонував. До традиційних вже західноєвропейського та турецько-татарського наприкінці XVII ст. приєднався ще один вектор впливу – російський.

Усвідомлюючи величезний комунікативний потенціал буденних, а особливо святкових, трапез росіяни методично впроваджували нові застільні традиції. Російською новацією було відзначення публічним застіллями іменин (День Янгола – Авт.). Росіяни, запрошуючи місцеву еліту на такі обіди, [6 с. 332; 7 с. 95, 221; 8 с. 13, 42, 55, 90] прагнули підтримати існуючі та налагодити нові зв'язки. Абсолютно обов'язковим цей захід був для вищих російських посадовців [8 с. 13, 42, 55, 94, 338]. Першими з місцевих, хто почав їх таким чином святкувати, були найбільш лояльні до центрального уряду. При цьому застілля влаштовували, в першу чергу, задля російських представників [9 с. 30, 54] з метою зблизитись з останніми. Однак ця традиція дуже швидко прижилась і вкоренилась, тому буквально за п'ять-десять років набула абсолютно сталих форм і стала практично обов'язковим виявом лояльності до проросійської влади. За гетьмана Апостола подібне публічне святкування стало протокольним [7 с. 72, 156, 253].

Усвідомлюючи величезний комунікативний потенціал святкових обідів росіяни не обмежувались святкуванням лише іменин. Вони впровадили практику відзначати і день народження [8 с. 55, 90].

Якщо місцеві еліти попередньо запрошували на побідні святкування, то російські урядовці запрошували до столу лише тих, хто особисто прийшов їх привітати. Це була не випадковість, а продумана тактика, що надавала можливість як перевірити свою впливовість, так і в неофіційний спосіб продемонструвати своє ставлення. З огляду на те, що ці запрошення і відвідини чітко співвідносились з наявністю або втратою впливовості, можна стверджувати, що подібні заходи були елементом легітимізації та репрезентації влади [7 с. 260; 8 с. 41].

Ще однією новацією, привнесеною росіянами у застільні практики українців, було відзначення подій, пов'язаних із царською родиною. Відзначати застіллям іменини, дні народження, тощо російських царів від початку не було заведено [5 с. 308]. Навіть День Ангела Петра I відзначили лише молебнем і трьома гарматними залпами [9 с. 22]. Якщо розповсюдження подібної традиції

на широкий загаль потребувало часу, то найбільш лояльні до Росії швидко сприйняли цей посил і почали відзначати знаменні події царської родини навіть на приватному рівні [6 с. 149; 9 с. 71].

Зі збільшенням російського впливу, починаючи з 30-х рр. XVIII ст. відзначення знаменних дат царської родини набирають системного характеру. Простежується абсолютна регулярність і повторюваність бенкетів на честь царських осіб. Спочатку святкування організовував переважно гетьман [7 с. 150, 166, 260; 14 с. 17, 34], але з часом влаштування святкових обідів та бенкетів на честь царської родини стала прерогативою російських чиновників [7 с. 285, 366].

Новації торкнулися й військових застільних практик. Хоча основний очевидний привід – перемога над ворогом – не змінився, формальна частина цих трапез зазнала значних змін. Російські можновладці всіляко намагалися підкреслити військові здобутки імперії [7 с. 388; 8 с. 77, 271, 276, 284б 328; 14 с. 71]. І якщо спочатку місцеві козацькі еліти були шанованими гостями і учасниками [8 с. 80], то лише за декілька років ці традиції зникнуть і вже небагато з генеральної старшини будуть запрошувати до себе за стіл російські можновладці. Так на бенкетах на честь військових перемог у фельдмаршала Мініха буде присутнім переважно російський генералітет [8 с. 271, 276].

Представники російської адміністрації не лише започатковували нові традиції, але й опікувалися тим, щоби задавати тон і в традиційних для місцевих застіллях. Охочі з числа козацької старшини виявляли свою лояльність та, визнаючи таким чином впливовість російських урядників, почали наносити їм візити на церковні свята з привітаннями та іноді залишалися й на обід [7 с. 185, 417; 8 с. 16, 51]. А от на Водохреще це стало практично правилом. Якщо на початку XVIII ст. святковий бенкет на Водохреще давав гетьман, то починаючи з 30-х рр. традиційно після служби на річці обідали у головного на той час російського урядника [8 с. 2, 232, 313].

Отже, російські впливи на застільні практики гетьманської України були надзвичайно потужними. Нововведення у цій сфері, запроваджені представниками російської влади, слугували важливим громадським регулятором. За їхньою допомогою непомітно демонструвались та укріплювались нові соціальні ієрархії. Запровадження нових застільних традицій значною мірою змінило соціальну реальність. За рахунок введення нових приводів для застіль росіянам вдалося утвердитись на місцевому ґрунті, укріпивши таким чином потрібні соціальні зв'язки, при цьому впевнено впроваджуючи свою політику.

Література:

1. Буряк Л. Повсякденне життя козацької еліти Лівобережної України XVIII ст. крізь призму матеріального світу // Соціум. Альманах соціальної історії. – 2003. – Вип. 2. – С. 197-206.
2. Васильєва О. Формування традицій придворного бенкету в Гетьманщині (друга половина XVII — перша третина XVIII ст.) // Повсякдення ранньомодерної України. Історичні студії в 2-х томах. – Т. 2: Світ речей і повсякденних уявлень / Відповідальний редактор Віктор Горобець. – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – С. 57-68.
3. Веблен Т. Теория праздного класса / Торстейн Веблен. – М. : Прогресс, 1984. – 367 с.
4. Вульф К. К генезису социального. Мимезис, перформативность, ритуал / Пер. с нем. Г. Хайдаровой. – СПб.: Интерсоцис, 2009. – 164 с.
5. Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1717-1725) [Т. 1] / Издание «Киевской Старины» под ред. Ал. Лазаревского. – К.: Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1893. – 329 с.
6. Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1726-1729) [Т. 2] / Издание «Киевской Старины» под ред. Ал. Лазаревского. – К.: Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1895. – 342 с.

7. Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1730-1734) [Т. 3] / Издание «Киевской Старины» под ред. Ал. Лазаревского. – К.: Тип. Г.Т. Корчак-Новицкого, 1897. – 418 с.
8. Дневник Якова Марковича. (1735-1740) [Т. 4]. – Джерела до історії України-Русі /Видав В. Модзалевський / Київ-Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 1913. – 385 с.
9. Дневные записки малороссийского подскарбия генерального Якова Марковича / А. Маркович – М.: Тип. В. Готье. – Ч. 1. – 1859. – 263 с.
10. Кондратьева Т. Кормить и править: О власти в России XVI-XX вв. / Т. Кондратьева. – М.: РОССПЭН, 2006. – 208 с.
11. Леви-Строс К. Мифологии: происхождение застольных обычаев / К. Леви-Строс. – М.: ИД «Флюид», 2007. – 461 с.
12. Лич Э. Культура и коммуникация: логика взаимосвязи символов / Эдмунд Лич. – М. : Восточная ли-тература, 2001. – 142 с.
13. Романов П. В. Застольная история государства Российского / П. В. Романов. – М.:ЗАО Изд-во Центрполиграф: ООО «МиМ-Дельта», 2002. – 607 с.
14. Ханенко Н. Діариушъ или журналъ, то есть повседневная записка. – М.: Университетская типография, 1858. – 74 с.